

de Philipsfabrieken en een kelder onder het warenhuis Vroom & Dreesmann. Een grote moeilijkheid bij dit alles was dat de stromen ontheemden uit het buitenland in mei, juni en juli arriveerden, toen talrijke gemeenten in het noorden, oosten en zuiden des lands nog vol zaten met eerder ingekwartierde geëvacueerden. Vooral voor de terugkerende politieke gevangenen en gedeporteerde Joden zou het, menen wij, verre de voorkeur hebben verdiend, indien men hen in eerste instantie bij gezinnen had ondergebracht maar velen dezer kwamen nu opnieuw in massaverblijven terecht waar zij op strozakken sliepen en voor hun eten opnieuw in de rij moesten staan.

Ook de afvoer der ontheemden naar hun oorspronkelijke woonplaatsen baarde grote moeilijkheden. In april begonnen geëvacueerden uit het noorden en oosten eigener beweging naar het zuiden te trekken, de meesten te voet. Dat leidde tot zulk een chaos dat het Militair Gezag bepaalde dat men zijn woonplaats niet zonder een pasje mocht verlaten – spoedig nadien ging het MG er toe over, autobustransporten van noord naar zuid en vice versa te organiseren. De hongerprovincies in het westen werden na hun bevrijding aanvankelijk geïsoleerd; men dachtte daar zoveel problemen dat voorshands niemand de Grebbelinie mocht passeren. Toen dat verbod op 1 juni werd opgeheven, kwam het er op aan, de ontheemden naar het westen te vervoeren voorzover zij daaruit afkomstig waren. Samen met de Nederlandse Spoorwegen werkte het Militair Gezag daartoe afvoerregelingen uit: dagelijks vertrokken 's morgens om zes uur een trein uit Eindhoven en een uit Maastricht die beide naar Nijmegen reden; daar stonden vrachtauto's klaar die de ontheemden naar Amersfoort brachten waar zij (naar wij aannemen: velen tot hun ergernis, ja ontzetting) ondergebracht werden in het daar gelegen concentratiekamp. Hier moesten zij overnachten en de volgende dag konden zij dan per trein de steden in het westen des lands bereiken. Uit het oosten des lands werden ontheemden ook al met vrachtauto's naar het genoemde concentratiekamp gebracht – de afvoer uit het noorden vond plaats met schepen die uit Zwolle of Kampen naar Amsterdam voeren. Dan was er ook nog een tweede afvoerroute per schip: van Den Bosch naar Rotterdam. Verlieten de ontheemden de treinen of de boten, dan was er een post van het Rode Kruis, waar men iets te drinken kreeg en inlichtingen kon inwinnen – veelal stond bij die posten ook een auto om diegenen die te zwak waren om te lopen (er reden nog geen trams of autobussen), naar hun woning te brengen.

Er werden door het Militair Gezag in de periode van midden mei tot midden juli in totaal bijna vierhonderdduizend ontheemden naar hun